

Over complexe preposities en convergentie

Matthias Hüning

(Freie Universität Berlin)

Veel Europese talen beschikken over constructies van het type [P (Det) N P] (zoals ‘aan de hand van’ of ‘met betrekking tot’), die qua functie zeer vergelijkbaar zijn met ‘gewone’ preposities. Ze vertonen diverse typische kenmerken van grammaticalisatieprocessen, zoals ‘semantic bleaching’, een betekenisverandering waardoor ze geschikt worden voor abstractere contexten en nieuwe functies. Corpusonderzoek wijst bovendien op een verschuiving van patronen mét een lidwoord naar patronen zonder een lidwoord. Traditioneel voert men vooral de genetische verwantschap van de Europese talen aan ter verklaring voor dergelijke parallele ontwikkelingen. In aansluiting bij Van der Horst (2013) zoekt deze bijdrage naar aanvullende of alternatieve verklaringen. Er wordt aangenomen dat de populariteit van de complexe preposities kan worden gerelateerd aan het succes van de geschreven standaardtaal en de opkomst van de pers en de vaktalen in de loop van de 19de en 20ste eeuw. Het zijn dus niet de vaste verbindingen en de complexe preposities zelf die direct in verband kunnen worden gebracht met culturele en maatschappelijke ontwikkelingen, maar wel het ontstaan van communicatieve behoeftes en tekstsoorten die het gebruik van deze constructies bevorderen.

1. Inleiding¹

Een van de meest fascinerende vragen die men in de taalkunde kan stellen is voor mij: Waarom zijn de Europese talen niet nog veel verschillender? Waarom hebben ze zo veel gemeenschappelijk en waarom ontstaan er parallel steeds weer nieuwe overeenkomsten?

Dit is geen vanzelfsprekende vraag. De belangstelling van het taalvergelijkende onderzoek ging de afgelopen tweehonderd jaar vooral uit naar de verschillen en de divergenties. Voor de historisch-vergelijkende taalkunde stond de opsplitsing van de gemeenschappelijke oertaal in de diverse takken en talen centraal. Het hele instrumentarium en de hele methodologie is erop gericht het ontstaan van de afzonderlijke talen

te beschrijven, van het Indo-Europees via de Germaanse of Romaanse talen naar de huidige (nationale) standaardtalen.

Ook in andere, synchrone takken van het taalvergelijkende onderzoek stond (en staat) het verschil, de divergentie centraal. De contrastieve taalkunde draagt deze focus zelfs in haar naam. Een mooi voorbeeld voor deze benadering is het boek *Understanding English-German contrasts* (König & Gast 2007).

Maar ook na het uit elkaar vallen in de diverse Europese (standaard) talen zijn er tal van ontwikkelingen die verbazingwekkend parallel verlopen en die als resultaat taalstructuren hebben, die erg op elkaar lijken. Voor de hand liggende verklaringen voor dergelijke parallellen en convergenties zijn dat ze te maken hebben met de gemeenschappelijke oorsprong of dat ze ontstaan zijn door taalcontact. Deze laatste verklaring is prominent naar voren geschoven in het taaltypologische onderzoek, vooral door Heine & Kuteva (2006). De taaltypologie is die tak van de taalkunde, waarbinnen de afgelopen 25 jaar het intensiefst is nagedacht over convergente ontwikkelingen binnen het Europese taallandschap. Vooral het onderzoek naar de kenmerken van het zogenaamde ‘Standard Average European’ moet hier worden genoemd. Onderzoekers als Van der Auwera, König of Haspelmath hebben – onder andere in het kader van het grote EUROTYP-project – onze aandacht gevestigd op de ‘grote’ convergenties, parallelle ontwikkelingen dus die een groot deel van de Europese talen heeft doorlopen. Denk hier bijvoorbeeld aan het ontstaan van de bepaalde en onbepaalde lidwoorden in veel Europese talen.

Mijn belangstelling voor convergentie deel ik met Joop van der Horst en daarom lijkt deze bundel mij de aangewezen plaats om daar nog eens over na te denken. Van der Horst heeft herhaaldelijk gewezen op parallelle ontwikkelingen die we vinden in meer dan één taal, het meest geprononceerd in zijn vorig jaar verschenen boek *Taal op drift* (Van der Horst 2013). Een van zijn voorbeelden zijn de zogenaamde ‘complexe preposities’.

3. Complexe preposities

In veel Europese talen vinden we constructies van het type [P (Det) N P], die qua functie zeer vergelijkbaar zijn met ‘gewone’ preposities. Nederlandse voorbeelden zijn de bekende voorzetsluitdrukkingen als *met behulp van* of *met betrekking tot*, maar ook uitdrukkingen van het

type *aan de hand van* of *met het oog op*. Vergelijkbare constructies in het Duits zijn *in Bezug auf* of *im Hinblick auf*. De daarop volgende NP staat in het Duits vaak in de genitief, waarbij dan de tweede prepositie wegvalt: *unter Berücksichtigung des Wetters* (in plaats van *unter Berücksichtigung von dem Wetter*).

Terwijl Seppänen e.a. (1994) nog van mening zijn dat er niet zoiets is als een klasse van complexe preposities, is de relevantie van deze klasse inmiddels alom erkend en in diverse studies voor de afzonderlijke talen onderzocht. Voor het Engels kan worden verwezen naar het onderzoek van Schwenter & Traugott (1995) en naar Hoffmann (2005), voor het Duits naar Di Meola (2000) en Meibauer (1995), voor het Frans naar Borillo (2001) of Fagard & De Mulder (2007). Voor het Nederlands heeft Van der Horst herhaaldelijk op het verschijnsel gewezen (2010; 2013) en Vranjes heeft in een mooie masterscriptie (2012) de diachrone ontwikkeling van een aantal ‘vaste voorzetseluitdrukkingen’ onderzocht.

De relevante constructies kunnen vaak worden vervangen door een gewoon voorzetsel en ze vertonen diverse typische kenmerken van grammaticalisatie-processen: onder andere ‘semantic bleaching’, een betekenisverandering waardoor ze geschikt worden voor abstractere contexten en nieuwe functies (vaak verbonden met het verlies van de oorspronkelijke betekenis van het zelfstandig naamwoord). Het zelfstandig naamwoord kan dan niet meer makkelijk worden gemodificeerd met een adjectief (**aan de sterke hand van*, **met het scherpe oog op*) en er kan een ‘erosie’ optreden van de vorm, formele veranderingen dus zoals het wegvallen van het lidwoord en het versmelten van prepositie en zelfstandig naamwoord (vgl. bijvoorbeeld *an der Stelle von* → *an Stelle von* → *anstelle* + GEN in het Duits).

Als we de Nederlandse voorzetseluitdrukkingen eens wat beter bekijken, dan zien we een duidelijke tweedeling: aan de ene kant de bekende constructies die vaak al wat langer als voorzetseluitdrukkingen in gebruik zijn en die als een formeel kenmerk het ontbreken van het lidwoord hebben, aan de andere kant de ‘nieuwe’ constructies die meestal (nog?) met lidwoord worden gebruikt. Ik kan dit illustreren met gegevens uit het grote COW-corpus:²

	frequentie	percent
naar de aanleiding van	31	0,05%
naar aanleiding van	56.585	99,95%
in de plaats van	2.705	2,58%
in plaats van	102.203	97,42%
met het behulp van	8	0,02%
met behulp van	43.680	99,98%
onder de leiding van	635	2,24%
onder leiding van	27.693	97,76%
in het verband met	47	0,08%
in verband met	59.174	99,92%
door het toedoen van	109	3,50%
door toedoen van	3.353	96,85%
met de betrekking tot	17	0,02%
met betrekking tot	70.169	99,98%
met de weglating van	0	0,00%
met weglating van	135	100,00%

Tabel 1: Voorzetseluitdrukkingen zonder lidwoord

	frequentie	percent
aan de hand van	41.412	99,82%
aan hand van	76	0,18%
met het oog op	21.848	98,05%
met oog op	434	1,95%
in het licht van	12.902	99,78%
in licht van	28	0,22%
in de loop van	33.372	99,79%
in loop van	70	0,21%
in de richting van	20.347	99,64%
in richting van	73	0,36%
in de trant van	2.886	99,69%
in trant van	9	0,31%
in het kader van	69.853	99,61%
in kader van	273	0,39%
uit het oogpunt van	1.276	54,00%
uit oogpunt van	1.087	46,00%

Tabel 2: Voorzetseluitdrukkingen met lidwoord

Over het algemeen zien we hele duidelijke voorkeuren per constructie: een voorzetseluitdrukking wordt in het hedendaags Nederlands of met of zonder lidwoord gebruikt. Ook al zien we in tabel 2 dat varianten zonder lidwoord incidenteel voorkomen, toch kunnen deze gegevens nog niet zonder meer worden geïnterpreteerd als aanwijzing voor beginnende veranderingen en verdere grammaticalisatie. Op zich zou het tenslotte ook een geval van variatie kunnen zijn, zonder dat er sprake is van verdere evolutie.

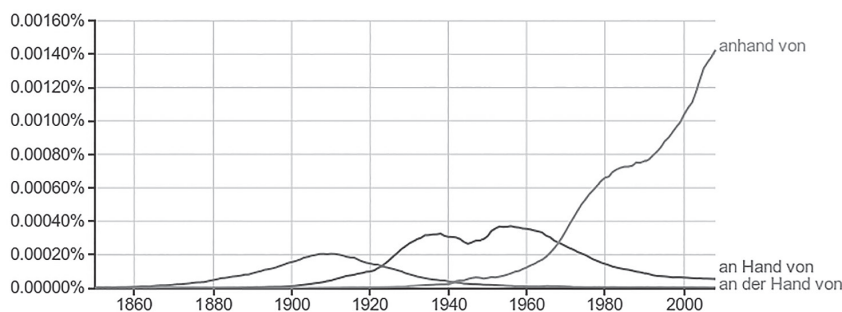
Als we echter te maken hebben met een ‘grammaticalisatiepad’, dan ligt het voor de hand om te verwachten dat tenminste een deel van de constructies in tabel 2 in de toekomst zijn lidwoord verliest. Een mogelijke kandidaat uit het lijstje hierboven is *uit (het) oogpunt van* waarvan beide varianten ongeveer even sterk vertegenwoordigd zijn in het corpus. Het WNT kent nog alleen de constructie met lidwoord (*uit het oogpunt van*) en geeft daarvoor voorbeelden uit de tweede helft van de 19de eeuw. Inmiddels wordt deze voorzetseluitdrukking echter bijna even vaak zonder lidwoord gebruikt. Dit zou dus een concreet geval kunnen zijn van een constructie die een volgende stap gezet heeft op het ‘grammaticalisatiepad’.

Deze visie wordt gesteund door de resultaten van het onderzoek van Vranjes naar de geschiedenis van Nederlandse voorzetseluitdrukkingen: “Onze resultaten duiden er wel op dat het merendeel van de verbindingen in de loop van de 19de eeuw een versneld proces van grammaticalisatie (en lexicalisatie) in de richting van een onveranderlijke eenheid onderging. Zo blijkt uit onze resultaten dat *ten koste van* en *onder leiding van* in de 19de eeuw geen lidwoorden en meervoudsvorming meer toelaten.” (Vranjes 2012: 56)

Nog meer varianten vinden we in het geval van *in de richting van*. Deze constructie kan niet alleen zonder lidwoord worden gebruikt, ook de tweede prepositie (*van*) kan wegvallen. In het genoemde COW-deelcorpus vinden we niet alleen veel voorbeelden van het type ‘de trein in richting Apeldoorn’, maar ook niet-locatieve gebruikswijzen zoals: ‘een stap in richting barbarij en gebrek aan beschaving’. En ook *in* kan wegvallen: ‘we rijden richting ons hotel’ of ‘Van der Laan heeft wel een grote bek richting Wilders maar...’

Met (het) oog op de convergentie-gedachte is natuurlijk vooral het taalvergelijkende perspectief interessant. Illustratief is bijvoorbeeld de volgende grafiek op basis van het Google Books-corpus³ die het ontstaan

van de Duitse prepositie *anhand* laat zien door de frequentiegegevens van *an der Hand von*, *an Hand von* en *anhand von* in de afgelopen 150 jaar met elkaar te vergelijken:

Figuur 1: Het ontstaan van *anhand* in het Duits (Google Books Ngram Viewer)

Deze grafiek is zeer suggestief, doordat ze de indruk wekt dat dit wel eens het ‘normale’ verloop van de grammaticalisatie van complexe preposities zou kunnen zijn. Krijgen we in het Nederlands dezelfde ontwikkeling voor *aan de hand van*? Hoewel het lidwoord tegenwoordig ook in het Nederlands incidenteel wel eens wordt weggelaten, is dat natuurlijk geenszins vanzelfsprekend.

De diverse voorbeelden zouden afzonderlijk moeten worden onderzocht om te komen tot een betrouwbaarder beeld van de gang van zaken. Het is allesbehalve zeker dat de hierboven genoemde Nederlandse voorbeelden hetzelfde of een vergelijkbaar grammaticalisatieproces doorlopen als het Duitse *anhand*. In het Duits zijn er wel meer gevallen die hetzelfde patroon vertonen als *anhand*, zoals *anstatt* of het hierboven al genoemde *anstelle*. Hier is het resultaat telkens één woord dat kan worden gecombineerd met de prepositie *von* of (zonder verdere prepositie) met een NP in de genitief.

Hoewel de gevallen één voor één moeten worden bekeken, zijn er wel degelijk aanwijzingen, dat het niet gaat om een handjevol losse gevallen, maar om een patroon. Volgens Lehmann (1991: 501) is de “formation of new prepositions through the combination of a (mostly relational) noun with either a preposition or a case suffix [...] one of the most common grammaticalization processes in the world”.

Opvallend is daarbij dat het ontstaan van dergelijke voorzetseluitdrukkingen in de 19de en dan vooral in de 20ste eeuw in een soort stroomversnelling terecht lijkt te komen. Niet alleen in het Nederlands

en in het Duits, ook in het Engels, het Frans en het Spaans ontstaan tientallen nieuwe complexe preposities. En de intrigerende vraag is nu of en hoe deze parallelle toename in de diverse Europese talen kan worden verklaard.

4. Verbanden en verklaringen

Met betrekking tot de complexe preposities gaat ook Van der Horst uit van een patroon, een patroon waarvan de Europese taalgebruikers min of meer tegelijk productief gebruik maken. Er ontstaan in de diverse talen in dezelfde periode tal van nieuwe voorzetseluitdrukkingen. Van der Horst ziet deze ontwikkeling in het kader van een algemenere tendens, namelijk een enorme toename van vaste verbindingen in de loop van de Europese taalgeschiedenis die hij in de loop van de laatste eeuwen meent te kunnen constateren.

“Ze zijn er niet altijd geweest, die vaste verbindingen. Duizend jaar geleden, in de periode van het Oudnederlands, waren ze er nog niet of nauwelijks. Het is pas in de laatste paar eeuwen dat ze opduiken en de wind mee krijgen. Maar dan gaat het ook hard.” (Van der Horst 2013: 131)

Van der Horst ziet deze toename van vaste verbindingen als volgende stap in de ‘drift’ (Sapir) die de (West-)Europese talen ondergaan: na het verlies van flexie en de trend naar het onveranderlijke woord, krijgen we nu grotere eenheden voor bepaalde functies, eenheden van meerdere woorden die min of meer vast zijn.

Op zoek naar een verklaring voor deze parallelle ontwikkelingen ligt het voor de hand om de genetische verwantschap van de betrokken talen aan te voeren. Alleen verklaart dat niet de verbazingwekkende parallelle en het feit dat de verschijnselen in kwestie in de betrokken talen ongeveer gelijktijdig spelen.

“De conclusie lijkt daarom te zijn dat taalverwantschap misschien wel een rol speelt, maar dat de parallelle zeker ook of zelfs vooral door iets anders bepaald wordt. Wat kan dat ‘iets anders’ zijn? Het ligt nu voor de hand om de geconstateerde parallelle in de ontwikkeling veeleer te zoeken in culturele invloeden.” (Van der Horst 2013: 182)

Hierbij zou men nu onder andere kunnen denken aan taalcontact en ontlening. Taalcontact wordt onder andere door Heine & Kuteva (2006) als de centrale factor voor parallelle ontwikkelingen en convergentie gezien. Voor de overname van grammaticale structuren

introduceren ze de term ‘grammatical replication’ om aan te geven, dat niet alleen directe ontlening, maar ook de overname van abstracte patronen mogelijk is in taalcontact-situaties. Volgens Van der Horst is dit echter een te beperkte opvatting van ‘taalcultuur’. “Voor de parallellie in lange-termijnontwikkelingen tussen Europese talen lijken ontlening en overname me in ieder geval volstrekt ontoereikend als ‘verklaring’” (p. 182).

Van der Horst weigert overigens om zelf een ‘verklaring’ te geven (en hij is daarvoor ook bekritiseerd door Van Oostendorp (2013) in zijn bespreking van *Taal op drift*). Volgens Van der Horst is dat nauwelijks mogelijk, zeker wanneer je alleen causale verklaringen als geldige verklaringen ziet. Liever wijst hij op verbanden en correlaties tussen talige en cultureel-maatschappelijke ontwikkelingen. Hij ziet parallele ontwikkelingen dus niet alleen met betrekking tot het ontstaan van vaste verbindingen in de diverse talen, maar ook tussen talige en culturele ontwikkelingen.

In zijn boek beschrijft hij daarom niet alleen lange-termijn-ontwikkelingen in taal, maar ook in de taalwetenschap. En de tweede helft is gewijd aan een soort cultuurgeschiedenis van de menselijke verhoudingen. Een fascinerend betoog, waarmee hij probeert om correlaties aan te wijzen tussen talen en samenlevingen. Door de confrontatie van de lange-termijn-ontwikkelingen in taal, taalwetenschap en samenleving richt hij onze aandacht op de parallellen. “Het is de parallellie die de interessante meerwaarde oplevert” (Van der Horst 2013: 429).

Het is een intrigerende vraagstelling die Van der Horst hier behandelt. Toch heeft het boek mij achtergelaten met een wat ongemakkelijk gevoel. Het probleem is dat ik de veronderstelde parallellie lang niet altijd zie. De overeenkomsten waar Van der Horst zijn lezers op wil wijzen, lijken mij voor een deel het resultaat van zijn keuzes en van zijn beschrijvingen. Ze worden pas geconstrueerd door de bewoordingen van Van der Horst. Wanneer hij bijv. de ont-individualisering van de moderne mens en de organisatie van maatschappijen in ‘netwerken’ beschrijft, dan is het door zijn bewoording en door het gebruik van de notie ‘netwerk’, dat deze maatschappelijke ontwikkeling parallellen lijkt te vertonen met het eerder in het boek beschreven ontstaan van vaste verbindingen. Dat wordt gekarakteriseerd als de neergang van de ‘autonomie’ van het woord: het woord krijgt nieuwe talige functies door zijn gebruik in grotere eenheden (bijv. in complexe preposities). Net zoals de mens zijn autonomie verliest door op te gaan in netwerken,

verliezen ook de afzonderlijke woorden hun autonomie door op te gaan in netwerken “tussen onderdelen van vaste verbindingen onderling en met elementen ‘daarbuiten’” (p. 166). De belangrijkste bouwstenen van de zinnen waren in de loop van de geschiedenis van het Nederlands en van andere Europese talen eerst de afzonderlijke woorden en later de zinsdelen (die uit meerdere vrij combineerbare woorden bestaan). En nu eisen de vaste verbindingen een steeds grotere plaats op (p. 167).

In zekere zin wordt op deze manier de cultuurgeschiedenis gemaakt tot een metafoor voor de taalgeschiedenis, of andersom, de taalgeschiedenis tot een metafoor voor de cultuurgeschiedenis. De beide verhaallijnen worden aan elkaar gekoppeld door het gebruik van dezelfde noties (‘autonomie’ bijvoorbeeld, of ‘netwerk’). Het probleem is dat het voor mij heel moeilijk is om deze metaforen op te lossen en concreet te maken. Hoe, in welk opzicht, zijn het autonome woord en de autonome mens met elkaar vergelijkbaar? Wat hebben netwerken van talige constructies en maatschappelijke netwerken gemeenschappelijk? Ik vind dat moeilijk te vatten.

Van der Horst is zich overigens zelf ook wel ervan bewust, dat zijn aanpak niet onproblematisch is:

“Mijn ‘methode’, en dat beseft ik, is intussen niet zonder risico. Namelijk het risico dat je vanuit een idee (de veronderstelde parallelle) vervolgens almaar meer feiten op een rij zet die die parallelle ondersteunen, en allicht andere feiten, die geenszins in het parallelle plaatje passen, of het zelfs regelrecht tegenspreken, over het hoofd ziet.” (Van der Horst 2013: 429/30)

Dat risico is er zeker, maar ik zie nog een ander bezwaar. Het komt mij namelijk voor dat de beschrijvingen van correlaties tussen talige en maatschappelijke ontwikkelingen een parallelle suggereren die alleen metaforisch kan worden geïnterpreteerd. De vraag is dan, of Van der Horsts methode desondanks bijdraagt tot een beter begrip van de relatie tussen talige en maatschappelijke structuren en ontwikkelingen. Ik geloof het wel, maar helemaal zeker ben ik nog niet. En de weigering van Van der Horst om de grote verhaallijnen duidelijker en concreter op elkaar te betrekken door in de correlaties te zoeken naar verklaringen maakt het niet makkelijker om deze vraag te beantwoorden.

Ik denk echter dat het wel degelijk mogelijk is om het betoog van Van der Horst op sommige punten te concretiseren en om te buigen naar een mogelijke verklaring. Laat ik een poging doen en een (nog vage) hypothese formuleren voor het parallelle ontstaan van

complexe preposities in Europese talen. Dat heeft volgens mij inderdaad te maken met de culturele ontwikkelingen, waarvan Van der Horst op een bewonderenswaardige wijze de grote lijnen weet te presenteren. De maatschappelijke omwentelingen in de 19de en 20ste eeuw hebben namelijk onder andere tot gevolg gehad dat er binnen de zich ontwikkelende standaardtaal ook verschillende tekstsoorten en registers konden ontstaan, met telkens eigen stilistische kenmerken. Internationaal zien we vanaf de 19de eeuw een bloei van het perslandschap. Overal ontstonden nieuwe (dagelijkse) kranten die voorzagen in de informatiebehoeftes van hun lezers. Daarnaast zien we de opkomst van diverse vaktalen binnen de standaardtaal. Met de beginnende industrialisering en de bloei van de moderne wetenschappen groeide ook de behoefte aan vaktalige communicatie. Jargon en vaktaal zijn daarvan de consequentie en ze ontwikkelen vooral in de schrijftaal hun eigen registers en stijlkenmerken en ook nieuwe talige middelen.

Een bekend (en vaak gewraakt) kenmerk van veel vaktalige communicatie is de zogenaamde nominale stijl, die onder andere veel ruimte biedt voor complexe preposities. Voor het hedendaags Duits heeft Di Meola bijvoorbeeld een duidelijke correlatie kunnen vinden tussen tekstsoort en het gebruik van complexe preposities: “Fast alle mittelgradig grammatikalisierten Präpositionen mit der Form einer Präpositionalphrase sind typisch fach- oder presssprachlich” (Di Meola 2000: 183).

Ik denk dus, met andere woorden, dat het ontstaan en het gebruik van voorzetseluitdrukkingen kan worden gerelateerd aan bepaalde tekstsoorten die in de loop van de 19de en 20ste eeuw alsnog belangrijker worden. Het succes van de geschreven standaardtaal en de opkomst van de pers en de vaktalen zijn verantwoordelijk voor de populariteit van de complexe preposities, en dat niet alleen in het Nederlands, maar ook in veel andere talen. Het zijn dus niet de vaste verbindingen en de complexe preposities zelf die direct in verband kunnen worden gebracht met culturele en maatschappelijke ontwikkelingen, maar wel het ontstaan van communicatieve behoeftes en tekstsoorten die het gebruik van deze constructies bevorderen.

5. Besluit

Uit de hierboven aangeduide verbanden ontstaan weer tal van nieuwe onderzoeksvragen, die overigens niet alleen gestimuleerd zijn door het boek van Van der Horst, maar ook geheel in de lijn liggen van zijn betoog. Allereerst zou de zojuist geformuleerde hypothese natuurlijk moeten worden getoetst. Is het waar dat de opkomst van de complexe preposities kan worden gerelateerd aan bepaalde tekstsoorten? En is dit inderdaad een Europees verschijnsel? Is er werkelijk sprake van een parallelle ontwikkeling in verschillende talen? Zijn er talen die voorop lopen? Het onderzoek van Schwenter & Traugott (1995) suggereert bijvoorbeeld een invloed van het Frans op het Engels met betrekking tot het gebruik van complexe preposities. Zijn er meer aanwijzingen voor een voortrekkersrol van het Frans (of van een andere taal)? Welke rol spelen taalcontact en overname? Wat zijn de communicatieve behoeftes die het gebruik van complexe uitdrukkingen bevorderen? Welke stilistische en pragmatische effecten worden bereikt door het gebruik ervan?

Joop van der Horst heeft met zijn boek *Taal op drift* een zeer bijzonder en fascinerend boek geschreven, waarin hij probeert de grote lijnen van culturele en talige ontwikkelingen met elkaar in verband te brengen. Voor mij zeker een van de meest inspirerende boeken van de afgelopen jaren en de directe aanleiding om samen met mijn collega Anatol Stefanowitsch een historisch-taalvergelijkend project op te zetten, waarin we onder andere de zojuist gestelde vragen willen onderzoeken. We hopen daarmee nog meer zicht te krijgen op het verband tussen culturele en maatschappelijke ontwikkelingen aan de ene kant en convergente talige ontwikkelingen aan de andere. Niet in de vorm van causale verklaringen (ik deel de scepsis van Van der Horst met betrekking tot de mogelijkheid van causale verklaringen in de historische taalkunde), maar wel als een soort ‘conjectural history’ in de zin van Keller (1990).

Noten

1. Met dank aan redactie en reviewers voor hun commentaar en suggesties bij de eerste versie van deze bijdrage.
2. COW staat voor ‘CORpora from the Web’. Het gaat om een reeks zeer grote corpora voor verschillende talen die gegenereerd zijn op basis van webpagina’s en die taalkundig verrijkt zijn (POS-tagging). Informatie over dit project is te vinden op <<http://hpsg.fu-berlin.de/cow/>> (vgl. ook Schäfer & Bildhauer 2012). Ik heb gezocht in het Nederlandse deelcorpus NLCOW2012-00 met meer dan een mil-

jard tokens (1.188.032.511 om precies te zijn). Omdat het mij hier alleen om een eerste indruk van de frequentieverhoudingen ging, zijn de gegevens niet verder gecontroleerd of bewerkt.

3. De grafiek is gegenereerd op basis van het Google Books-corpus met behulp van de Ngram Viewer (books.Google.com/ngrams/). Ngrams staan helaas niet ter beschikking voor het Nederlandse gedeelte van Google Books. Ik ben me ervan bewust dat het corpus tal van beperkingen heeft, waardoor de resultaten van een dergelijke vergelijking vertekend kunnen zijn. Dat zal echter vrijwel zeker geen invloed hebben op de globale ontwikkeling die hier schematisch wordt voorgesteld. Hier wordt nu ook geen rekening gehouden met het feit dat *anhand* in het Duits meestal met een genitief-NP wordt gecombineerd. Als de frequentiegegevens voor de beide opties met elkaar vergelijken, dan vinden we in het COW-corpus (deelcorpus DECOW2012-00) een globale verhouding van ongeveer 25% voor *anhand von* en 75% voor *anhand* + genitief.

Geraadpleegde literatuur

- Borillo, Andrée. 2001. Il y a pr  positions et pr  positions. *Travaux de Linguistique* 42-43. 141-155.
- Fagard, Benjamin & Walter De Mulder. 2007. La formation des pr  positions complexes: grammaticalisation ou lexicalisation? *Langue française* 156(4). 9-29.
- Heine, Bernd & Tania Kuteva. 2006. *The changing languages of Europe*. (Oxford Linguistics). Oxford: Oxford University Press.
- Hoffmann, Sebastian. 2005. *Grammaticalization and English complex prepositions: a corpus-based study*. (Routledge Advances in Corpus Linguistics 7). New York: Routledge.
- Horst, Joop van der. 2010. *Met (het) oog op morgen: Opstellen over taal, taalverandering en standaardtaal*. (UPL in context). Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Horst, Joop van der. 2013. *Taal op drift: lange-termijnontwikkelingen in taal en samenleving*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Keller, Rudi. 1990. *Sprachwandel*. (UTB f  r Wissenschaft, Uni-Taschenb  cher 1567). Tübingen: Francke Verlag.
- König, Ekkehard & Volker Gast. 2007. *Understanding English-German Contrasts*. (Grundlagen der Anglistik und Amerikanistik 29). Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Lehmann, Christian. 1991. Grammaticalization and related changes in contemporary German. In Elizabeth Closs Traugott & Bernd Heine (eds.), *Approaches to grammaticalization*, vol. 2, 493-535. (Typological Studies in Language 19). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Meibauer, J  rg. 1995. Komplexe Präpositionen - Grammatikalisierung, Metapher, Implikatur und *division of pragmatic labour*. In Frank Liedtke (ed.), *Implikaturen*, 47-74. (Linguistische Arbeiten 343). Tübingen: Niemeyer.
- Di Meola, Claudio. 2000. *Die Grammatikalisierung deutscher Pr  positionen*. (Studien zur deutschen Grammatik 62). Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Oostendorp, Marc van. 2013. De taal van barbaren. Een elegant essay over afscheid nemen, naamvallen, en kijkcijfertaalkunde. *Neder-L: Elektronisch tijdschrift voor*

- de neerlandistiek*. <http://nederl.blogspot.de/2013/06/van-essay-tot-kijkcijferlinguistiek.html>.
- Schäfer, Roland & Felix Bildhauer. 2012. Building large corpora from the web using a new efficient tool chain. In Nicoletta Calzolari, Khalid Choukri, Thierry Declerck, Mehmet Uğur Doğan, Bente Maegaard, Joseph Mariani, Jan Odijk & Stelios Piperidis (eds.), *Proceedings of the eighth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*, 486–493. Istanbul: ELRA.
- Schwenter, Scott A. & Elizabeth Closs Traugott. 1995. The semantic and pragmatic development of substitutive complex prepositions in English. In Andreas H. Jucker (eds.), *Historical pragmatics: Pragmatic developments in the history of English*, 243–273. (Pragmatics & Beyond New Series 35). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Seppänen, Aimo, Rhonwen Bowen & Joe Trotta. 1994. On the so-called complex prepositions. *Studia Anglica Posnaniensia* 24. 3–29.
- Vranjes, Jelena. 2012. *Voorzetseluitdrukkingen in het Nederlands sinds de 16de eeuw: een diachroon corpusonderzoek*. Leuven: Masterscriptie KU Leuven.

Patroon en argument

Een dubbelfeestbundel bij het emeritaat van William Van Belle en Joop van der Horst

Onder redactie van Freek Van de Velde, Hans Smessaert, Frank Van Eynde, Sara Verbrugge

Met bijdragen van Liesbeth Augustinus (KU Leuven), Hans Broekhuis (Meertens Instituut), Filip Buekens (KU Leuven), Paul Claes (KU Leuven), Marja Clement (University of Zürich), Timothy Coleman (U Gent), Bert Cornillie (KU Leuven), Evie Coussé (University of Gothenburg), Kristin Davidse (KU Leuven), Georges De Schutter (UA), Hendrik De Smet (KU Leuven), Lorenz Demey (KU Leuven), Gunther De Vogelaer (University of Münster), Sarah D'Hertefelt (KU Leuven), Sylvain Dieltjens (KU Leuven), Kristien Dieussaert (KU Leuven), Luk Draye (KU Leuven), Flip Droste (KU Leuven), Els Elffers (UvA), Kurt Feyaerts (KU Leuven), Dirk Geeraerts (KU Leuven), Marinel Gerritsen (Radboud U Nijmegen), Paul Gillaerts (KU Leuven), Elvira Glaser (University of Zürich), Pierre Godin (UCL), Ingeborg Harmes (University of Münster), Priscilla Heyndrickx (KU Leuven), Jack Hoeksema (RU Groningen), Wim Honselaar (UvA), Matthias Hüning (FU Berlin), Leen Janssen (KU Leuven), Theo Janssen (VU Amsterdam), Karolien Janssens (UA), Koen Jaspaerts (KU Leuven), Evelien Keizer (University of Vienna), Wim Klooster (UvA), Karen Lahousse (KU Leuven), Béatrice Lamiroy (KU Leuven), Odo Leys (KU Leuven), Ester Magis (VUB), Ann Marynissen (University of Cologne), Patrick Meuris (KU Leuven), Jan Noordegraaf (VU Amsterdam), Jan Nuyts (UA), Bert Oben (KU Leuven), Albert Oosterhof (KU Leuven), Jan Pekelder (Sorbonne, Paris, Charles University in Prague), Harry Perridon (UvA), Jill Puttaert (VUB), Arend Quak (UvA), Tom Ruetten (HU Berlin), Gijsbert Rutten (Leiden University), Walter Schaeken (KU Leuven), Ina Schermer-Vermeer (UvA), Ineke Schuurman (KU Leuven), Hans Smessaert (KU Leuven), Jan Strop (UvA), Dorien Van de Mierop (KU Leuven), Freek Van de Velde (KU Leuven), Hans Van de Velde (Utrecht University), Johan van der Auwera (UA), Sander van der Harst (Utrecht University), Marijke van der Wal (Leiden University), Jacques Van Keymeulen (U Gent), Daniël Van Olmen (UA, University of Lancaster), Marc van Oostendorp (Leiden University), Vincent Vandeghinste (KU Leuven), Roxane Vandenberghe (U Gent), Aleydis Vandebossche (VUB), Wim Vandebussche (VUB), Ton vanderwouden (Meertens Instituut), Willy Vandeweghe (U Gent, KANTL), Frank Van Eynde (KU Leuven), Sara Verbrugge (KU Leuven), Jean-Christophe Verstraete (KU Leuven), Ulrike Vogl (University of Vienna), Rik Vosters (VUB), Fred Weerman (UvA), Roland Willemyns (VUB), Eline Zenner (KU Leuven)

© 2014 by Leuven University Press / Presses Universitaires de Louvain / Universitaire Pers Leuven, Minderbroedersstraat 4, B-3000 Leuven (Belgium)

ISBN 978 94 6270 014 7

D / 2014 / 1869 / 59

Distributed by Leuven University Press

<http://upers.kuleuven.be/nl/book/9789462700147>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>